

V.Akademický týden - Königstein/Ts - 1975

Jan Novák :

O B O H U S L A V U M A R T I N Ů

Jan Novák :

O BOHUSLAVU MARTINU

Než začnu své vyprávění o našem čtvrtém národním klasikovi - klasifikace, kterou razili poprvé někdy uprostřed války pořadatelé koncertu v Clevelandu, na jehož programu byla symfonická díla Smetany, Dvořáka, Janáčka a Martinů, nemohu nepředestlat několik úvah více méně osobního rázu.

Říká se u nás: "přišel ke štěstí jako slepý k houslím". Tedy i já jsem přišel ke štěstí, že jsem se mohl stát v letech 47-48 učedníkem našeho velkého mistra. S tím "slepým" ovšem to tak jednoduché není, je to spíš zdání, asi se nic v tomto světě neděje bez příčiny.

Poprvé jsem se s Martinů hudbou seznámil - každý se musí nějak poprvé seznámit se svým autorem, je to velmi zajímavý moment, když poprvé slyšíte nebo hraje hudbu neznámého jména: buď vám nic neřekne, nebo ve vás vzbudí pochybnosti o opravdovosti autorova myšlení, anebo konečně ucítíte podivné šimrání v krajině srdeční a řeknete si "pozor, tady něco je..". Tedy poprvé jsem se seznámil se svým Martinů už někdy na začátku studentských let, kdy se mi dostala do ruky jeho celkem nepatrná klavírní kompozice s titulem Vánoce. Něco v ní bylo, co mě ihned zaujalo a něco ve mně řeklo "pozor na tohoto neznámého, zde se otvírá jakýsi nový svět, "svět krásy a nových harmonií..". A hned se jeden otevře, aby se zájmem a zvědavostí přijímal i další skladby téhož autora, neboť má důvěru a začíná tušit, že se jedná o skladatele z Boží milosti.

A toto je jediná správná cesta k poznání: nechat na nás působit skladatelovu hudbu (platí to konec konců i pro jiné obory) a nečekat, jak se vyjádří kritika, co řeknou chvalořečníci atd. Buďte opatrní jako hadové, praví se v Písmě, a platí to i ve věcech umění, zvláště pak v dnešní době: kolik podvodníků se dnes skrývá pod jménem kompozitů, s halasným vytrubováním nových ideí, dnes, kdy novota se jakoby stala hlavním smyslem života, i když se přitom chodí po hlavě.

V předcházejícím jsem tedy chtěl říci, že moje cesta k Martinů učitelí nebyla čistě náhodná, ale že se pohybovala v mezích normálních zákonitostí.

Udělejme si nyní malou procházku životem a dílem B. Martinů - dílo je velké jak kvalitou tak i kvantitou a život je příkladný - se zastávkami u důležitějších etap.

Martinů, jak je známo, se narodil 8. prosince 1890 "právě když zvonili všemy zvony" jak vzpomíná jeho matka, v Poličce na věži svatojanského kostela, což mu vyneslo epiteton "der höchstgeborene Komponist". Brzy se věnoval houslové hře a brzy začal taky s pokusy v kompozici. Ve škole prospíval spíš průměrně, na konservatoři v Praze, kam odešel s velkými nadějemi a s podporou obce, valně neprosplival a byl dokonce několikrát vyloučen; a konservatoř nedodělal. Později vstoupil ještě na mistrovskou školu komposice k Sukovi, ale ani tam se nedočkal valných úspěchů. Prostě Martinů to táhlo jinam. Když se Suk Martinů ptal, co by chtěl nový žák u něho docílit, praví nesměle "že by se to naučil rád dělat jako Debussy"; načež Suk: "no to bych taky rád".

Martinů byl velmi pilný student - mimo školu - který prostudoval mnoho partitur, přečetl mnoho knih, každý večer na koncertě nebo v divadle, protože jeho hlad po poznávání byl neobyčejný, školská pravidla ho ovšem málo zajímala. Prvního většího veřejného uznání se Martinů dostalo provedením České rapsodie, kterou dělal začátkem 1919 Talich s Českou filharmonií. Je to vlastenecká skladba, kterou Martinů psal ještě před ustavením republiky. V České filharmonii Martinů taky zasedl k pultu druhých houslí a s Českou filharmonií podnikl první zájezdy do ciziny a poprvé poznal Paříž, která ho velmi zaujala a když se 1923 naskytla příležitost malého stipendia čs vlády pro studium ve Francii, chopil se Martinů příležitosti a odjel na další studia k A. Rousselovi, jehož skladby na něj po pražském provedení udělaly ohromující dojem a v Paříži zůstal do 1940.

V tomto velkém kulturním kotli, kterým Paříž tenkrát byla - vzpomenme jen několika jmen: Ravel, Stravinský, pařížská Šestka se Satiem, Honnegerem, Auricem, Poulencem a j., představení Dagilena baletu a Švédského baletu a mnoho jiných, se Martinů formoval a zde napsal svoje první mistrovská díla. Martinů pracoval velmi pilně a s plnou zodpovědností, jakou cítil pro své povolání, ačkoliv žil značně uboze, chceme-li to tak eufemisticky vyjádřit.

Již 1925 vyšlo z jeho pera mistrovské dílo II.smyčcový kvartet, a pak už následovaly opusy v pestrém sledu za sebou: La Bagarre (26), první opera Voják a tanečnice podle Plauta (26), I.klavírní koncert a spousta jiných děl - Martinů je jedním z nejplodnějších moderních skladatelů.

Se svým učitelem Roussellem žili ve vzájemné shodě a ve vzájemném obdivu jeden pro druhého. Roussel prý říkával: Ma gloire, ce sera Martinů!

Se svými novými přáteli a kolegy jako Rumunem M. Mahalovici, Maďarem Tibor Harsanyi a Švýcarem Konrádem Beck dali základy slavné Ecole de Paris, ke které se později připojili i další skladatelé, Čerepnin, Tansman a jiní.

V Paříži také potkal svoji životní družku Charlottu Quennehen, rozkošnou pařížskou švadlenku, která se mu stala věrnou pomocnicí a opatrovatelkou po celý život. Její paměti plné poezie vyšly 1970 pod titulem Můj život s Bohuslavem Martinů v pražském Suprafonu.

V Martinů díle - a to skoro od samého začátku - se prolínají dva proudy - odmyslíme-li si krátké údobí jazzových vlivů, které v různých dílech různě převažují, až dospějí syntézy v jeho symfoniích a ostatních skladbách amerického období. Je to proud hudby světové, ať už je to hudba současného ražení, nebo velkých předchůdců (z jeho nejzamilovanějších starých autorů, u kterých se mnohému naučil: A.Corelli a anglický madrigalista Morley) a hudba vysloveně českého resp. moravského charakteru. Tak 1930 píše své mistrovské dílo 5 krátkých kusů pro trio, ve kterém poprvé docílil oné úžasné polyfonické volnosti, která je v pozdějších dílech jemu vlastní a ve kterém si také poprvé formuloval rozvíjení hudebních myšlenek z malých melodických buněk a ve stejném roce píše Les Rondes, rotkošné komorní dílko, které se mělo původně jmenovat Moravské tance, plné krásných moravismů, o jakém se tehdy kromě nedávno zesnulého Janáčka nikomu nesnilo.

Podobně vznikají v časovém sousedství Koncert pro čelo, Koncert pro kvartet a orchestr, Concerto grosso - jeden z velkých Martinůvých výdobytků a jiná díla a zároveň řada děl s národní tematikou: Špalíček

(31-32), Hry o Marii (33-34), Divadlo za bránou (35-36), Hlas lesa na Nezvala a Komédie na mostě (35). 1938 jel Martinů naposled do svého domova na milovaně Vysočině netuše, že už se nikdy nebude moci vrátit. Československo bylo ohroženo německým fašismem. Se zlými předtuchami vrátil se Martinů do Francie, kde začal hned práci na svém díle Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympany. Také nepřítomnost jeho milované žačky Vítězslavy Kaprálové, která zůstala ještě na prázdninách doma - v brněnském museu mají z této doby korespondenci Martinů - Kaprálová, která je poezie sama - působila těžce na Martinů. V těchto podmínkách vzniklo toto veledílo jedno z nejkrásnějších moderní hudby vůbec, jak se někteří domnívají. Dílo dokončil v Schönenberg u Basileje na statku Pavla Sachera, který je objednal pro svůj Basler Kammerorchester. Na tomto statku strávil Martinů také své poslední dny a tam se taky dnes nachází jeho prostý hrob s nápisem Bohuslav Martinů, český skladatel.

Dvojkonzert je prozatimní vrchol Martinů tvorby a sám Martinů je považoval za své nejsilnější dílo. První provedení bylo v Basileji zač. roku 1940. - Přinesl jsem nahrávku Č.filharmonie za řízení X. Šejny. Oddejme se tedy poslechu díla, které vám ani tisíci slovy nemohu jinak přiblížit.

1940 musel Martinů opustit Francii a po strastiplném putování dospěl konečně do USA, kde mezitím pro něho pracoval jeho přítel M.Šafránek. Zde napsal kromě jiného do roku 1946 svých pět symfonií.

V létě 1946 byl povolán na vyučování skladby na Tanglewood Summer-school, kde nešťastnou náhodou spadl v noci z neohražené terasy a velmi vážně se zranil, což ho na delší čas vyřadilo z práce. Přijel jsem do Tanglewood rok nato, Martinů se už sice zase objevoval mezi mnohými přáteli, které tam měl, ale zdaleka ještě nebyl v pořádku. (Ten rok utrpěl Honegger na stejném místě těžký srdeční záchvat). A když jsme po prázdninách začali s Martinů lekce, musel jsem ještě dlouho přehrávat na klavíře jen "piano", protože silnější zvuk a vůbec silnější otřesy působily neblaze na jeho poškozenou hlavu.

Mezitím měl Martinů přijít na pražskou Amu, ba dokonce sám jsem se už v předcházejícím roce hlásil do jeho třídy (potom Bořkovec), ale zdravotní potíže mu nedovolily, aby se vzdálil z Ameriky.

Vzpomínka na Martinů jako učitele....

Příliš dlouho jsem u Martinů nezůstal, konec konců stále jsem doufal, že budem pokračovat v Praze a vrátil jsem se pln touhy po své milé dívce, nynější mé ženě. Do Prahy jsem přiletěl 25. února 1948, nemusím říkat, jaké je to datum. S Martinů jsem ovšem zůstal v písemném styku až do jeho smrti, vyměňovali jsme si partitury a knihy. Hráli jsme pak některé nové věci Martinů u nás, jako Tři české tance pro dva klavíry, a hlavně moje žena uváděla poprvé v československu skladby B.Martinů jako Fantasie a Toccata pro klavír, Concertino pro klavír a orchestr s bakalou, Třetí klavírní koncert s Neumanem a mnoho jiných věcí, kromě toho měla světovou premiéru Martinů Sonáta věnovanou Serkinovi, který tuto Sonátu uváděl v New Yorku den po mé ženě.

V létě 1948 se Martinů mohl konečně zase podívat do Evropy, ale do Československa se už v rámci nových politických poměrů nedostal. Vrátil se do Ameriky, kde napsal svoji novou symfonii *Fantaisies symphoniques*, která vzrušila celou americkou hudební veřejnost.

Od roku 1953 žil povětšinou v Evropě, hlavně v Nizze, v Římě a na statku Paul Sacher v Pratteln u Basileje, kde též 27. srpna 1959 zemřel. (Právě jsem tehdy instrumentoval závěrečnou fugu ve Variacích na Martinů téma, které měly být darem k jeho sedmdesátinám. Volná strana partitury nese datum jeho smrti.)

Martinů napsal na 400 děl, z čehož 16 oper a 15 baletů, dílo úctyhodné jak rozsahem tak kvalitou. I život Bohuslava Martinů byl příkladný, vše obětoval práci a i když vždy zůstal chudobným, dovedl se přesto těšit z darů života, těch nejprostších, které jsou skoro každému na dosah ruky. Vždy se cítil českým skladatelem a vlastencem, ať už to bylo v roce 1938, kdy se dobrovolně hlásil do československé armády nebo při jiných příležitostech. Na sklonku svého života napsal též řadu věcí určených právě českému posluchačstvu, z nichž jednou, tou nejslavnější, bych chtěl zakončit tuto vzpomínku. Otvírání studánek, komp. 1955, na text M. Bureše, též poličského rodáka.

Akademický týden 1975

- Dipl.hist.Hana Hanzalová:
SLÁVNOU MINULOSTÍ.
- Prof.dr.Antonín Měšťan:
ČEŠI, SLOVÁCI A POLÁCI PO ROCE 1945.
- Jan Novák:
O BOHUSLAVU MARTINŮ.
- Dr. Karel Skalický:
EVROPA, MATKA REVOLUCÍ.
- Prof.dr.Mojmír Vaněk:
VÁCLAV TALICH. Příspěvek k velké kapitole
dějin české moderní hudby a kultury.
- Prof.dr.Karel Vrána:
KŘESŤANSTVÍ, KŘESŤANSKÁ TRADICE
A EVROPSKÉ SJEDNOCENÍ.

Akademický týden 1974

- Dr.Vladimír Neuwirth:
RODINA V ŽIVOTĚ ALBERTA VYSKOČILA.
- Dr. Miloš Vitula:
DĚJINY ŽENSKÉ EMANCIPACE.

Akademický týden 1973

- Prof.Dr.Eugen Lemberg: DEUTSCHE UND TSCHECHEN
IM POSTNATIONALEN ZEITALTER.
- Dr.Karel Schwarzenberg: VSTUP ČECH DO ZÁPADO-
EVROPSKÉ KULTURY A PRAŽSKÉ TISÍCIETÍ.
- Miloš Vitula: ČESKOSLOVENSKO - MODEL 1948.
- Dr. Karel Vrána:
FRIEDRICH NIETZSCHE, ČERNÝ PROROK XX.STOLETÍ.

objednávky:

OPUS BONUM, 6 Frankfurt/M 1, Allerheiligenstr.52
poštovní konto: Nr 5093 68-607 Frankfurt/M